

ראו המפלצת בתוכנו

אליס דור-כהן

"הקץ לתום" מחול בביצוע להקת בת-שבע (1982)

כוריאוגרפיה: אליס דור-כהן

ליברטו: אליס דור-כהן על-פי "בעל זמב" מאת

ויליאם גולדינג [Golding], הוצאת עם עובד, 1965

מוסיקה מקורית: שוש רייזמן

תלבושות: אלי דור-כהן

תאורה: ניסן גלברד

רקדנים: להקת בת-שבע (שבעה רקדנים ורקדניות)

משך המחול: 13 דקות

כל התמונות הן מתוך: "הקץ לתום" מאת אליס דור-כהן
בביצוע להקת בת-שבע, צילום: יורם רובין
All pictures are from: "The End of Innocence"
by Alice Dor-Cohen, Batsheva Dance
Company, photo: Yoram Rubin

שבאי. הוא מבין את התוצאות של סדרת האירועים האיומים שהתרחשו על האי. סיימון חולק עם הילדים את תובנותיו, והם רוצחים גם אותו, בטקס דתי פרימיטיבי של "גירוש הדיבוק". מתוך ארבעת הגיבורים האלה, שלושת הראשונים מופיעים במחול.

"הקץ לתום" - המחול

המחול נבנה על בסיס של סיפור בעל מבנה לוגי של התפתחות סיבתית והשתלשלות אירועים. מנקודת המבט של הצופה, ברור כי לריקוד יש התחלה, אמצע וסוף. סגנון המחול ביצירה "הקץ לתום" הוא ריקוד מודרני, אקספרסיוניסטי. משולבות בו השפעות של סגנונות ריקוד אחרים וקטעים שאפשר להגדירם כתיאטרון תנועה. משפטי התנועה מובנים ומתארים באופן דרמטי ותיאטראלי את העלילה. את הדמויות של ג'ק, ראלף וחזרזיר מגלמות בריקוד שלוש רקדניות. את שאר הילדים בחבורה מייצגים ארבעה רקדנים. במבט לאחור, נראה לי כי

כל יצירה נבראת מתוך עולמו הפנימי של היוצר. לידתה של היצירה נובעת ממפגש בין עולמו הפנימי של האמן לבין "ניצוץ השראתי", שגורם ומאפשר לו ליצור. ניצוצות השראה כאלו יכולים להיות דמות מסוימת, יצירה מוסיקלית, נוף, סצנה מסרט, אבזרים או חומרים שונים. במקרה של "הקץ לתום" - היתה זו קריאה של ספר. ב-1982 קראתי בשנית את הספר "בעל זבוב" מאת ויליאם גולדינג. קריאה שנייה זו היתה לאין ערוך בוגרת יותר מאשר קודמתה, והיא שעוררה בי את הניצוץ שהזין את ההשראה ליצירת המחול. במאמר זה אנסה להחיות את תהליך הבשלתו של המחול "הקץ לתום"; את תהליך המעבר ממדיה אחת לאחרת ומיצירה של יוצר אחד ליצירה של אחר. תהליך זה כולל גם את יצירת המוסיקה, התאורה והתלבושות.

"בעל זבוב" - הסיפור

הספר "בעל זבוב" מתאר את קורותיה של קבוצת נערים בריטים,

ניצולי תאונת מטוס בימי מלחמה, הנקלעים לאי שומם. במהלך הסיפור אנו עדים לתהליך התמוטטות של ערכי התרבות, שעליהם התחנכו הנערים בבית הספר ובבית הוריהם. תהליך זה בא לידי ביטוי במשחקיהם של הנערים. בתחילה אלה הם משחקים טהורים ותמימים ואחר כך הם הופכים למשחקי פולחן וציד אכזרי, שמביאים אותם לידי אלימות ורצח. בעיצומה של ה"מלחמה", שמנהלים הילדים על האי, מופיע קצין ימייה ומחלף אותם. בספר מונה החבורה מספר רב של ילדים. מתוכם, כמה ילדים מתוארים בשמותיהם. ארבעה מתוכם הם גיבורי הספר: ראלף, בן 12, נער נאה למראה, מתמנה להנהיג את החבורה. ג'ק: נוטל בכוח את השלטון ומשתמש בו לרעה. הוא אחוז דיבוק של דם ותאוה וגורר את הילדים למעשים חיייתיים. חזרזיר: נער שמן מאוד, מרכיב משקפיים וחולה קצרת. ילד נבון שנעשה חברו הטוב ויועצו של ראלף. בסוף הספר נרצח חזרזיר בידי כנופיית הפראים. סיימון: נער מתבודד וביישן, רוחני ומודע ליופיים של המראות והקולות

הבחירה ברקדניות-נשים לגילום שלוש הדמויות הראשיות של הנערים נובעת מן העובדה, שדמותו של ג'ק הזכירה לי את דמותה של "מלכת הכיתה" מימי ילדותי. עם דמויותיהם של ראלף וחזרזיר הזדהיתי באופן אישי; שניהם הזכירו לי סיטואציות דומות מחיי ומילדותי. מאחר שהייתי מוגבלת במספר הרקדנים, החלטתי על ארבעה - מספר זוגי הגדול משלוש - כדי ליצור הפרדה בין שלוש הדמויות הראשיות לבין דמויות "העדר", שמספרן גדול יותר. כאשר בחרתי את הרקדניות שיגלמו את הדמויות הראשיות, התייחסתי למאפיינים הפיזיים שלהן ולאישיותן. כך גם בתהליך יצירת הכוריאוגרפיה וסגנון התנועה שלהן, שהושפע מהיותן רקדניות יוצרות. את דמותה של המנהיגה השלילית גילמה רקדנית גבוהה ומוצקה, המקרינה בתנועותיה עוצמה וכוחניות. את דמותה של המנהיגה החיובית ייצגה רקדנית דקה ושברירית, המקרינה נוכחות רוחנית יותר מאשר פיזית. את חזרזיר רקדה בחורה נמוכה ומלאה גוף, שהומור וחוכמה מאפיינים את אישיותה,

האחד עונה בתנועה. כמו כן מתחילות קפיצות זה על זה ודחיפות. על הבמה נוצרים מבנים משתנים של יחידים, זוגות ושלושות.

מוטיב מוסיקלי חדש מנוגן בכלי אלקטרוני, נכנס בלגטו [Legato] ובטון נמוך ויוצר אווירת מתח. במקביל, הרקדנים מתכנסים במעגל. אחת הרקדניות, שרגליה מקובעות למרכז המעגל, נמסרת בעדינות ממוקדת מזה לזה. היא מוסרת את עצמה בידיהם באמון מלא.

הרקדנית שהיתה במרכז המעגל פורצת אותו בפתאומיות ובדרכה דוחפת ומפילה דמות אחרת. זהו הקטע המציג את דמות "המנהיגה השלילית": תנועותיה מחושבות, גמישות ומלאות כוח. התנועה מזכירה טווס או תרנגול גאוותן,

ולעיתים, נשר ענק כנפיים. תנועותיה כוללות התמתחויות, כיווצים חזקים, אטיודים קדימה ואחורה (אגב הרמת אגן חוצפנית), כפות רגליים מתוחות, צוואר ארוך וידיים מסוגננות. היא מציגה יכולת ריקוד וירטואוזית ונעה בחלל תוך מתיחת הגוף וכיווצו עד לקצה גבול היכולת. מדי פעם היא זורקת את ידיה ורגליה לחלל באופן חד ומהיר, בתנועות המעוררות תחושת אלימות מתפרצת.

הדמות השלילית רוקדת בקדמת הבמה. ברקע מתחילים "ארבעת הזאטוטים" לרקוד בשורה חזיתית תוך קפצוצים גרמיים מעוותים וחדים. ראשם פונה לימין ולשמאל, כאילו הם מחפשים את אישור המנהיגה להמשך ריקודם. הם רוקדים באופן שילדים נעים בגיל ההתבגרות, בחוסר קואורדינציה ובגולמניות; רגליהם עקומות, כתפיהם משוכות כלפי מעלה, תנועתם מהירה בהתאם לקצב. תנועתם אימפולסיבית, לא מאוזנת ומפתיעה, והם נראים כ"קריקטורה" של המבוגרים. חבורת הזאטוטים מאופיינת על ידי כלי אלקטרוני וצליל גבוה, מקוטע ועדין. בסיום הקטע מרימים ארבעת הזאטוטים את המנהיגה בידיהם, כשהם שכובים על גבם, והיא נראית כמו שוכבת על אפיריון. זהו קטע שנראה כטקס הכתרה.

במקביל עובר המוקד לדמות "המנהיגה החיובית" הקרבה למרכז הבמה. תנועותיה קלות ועדינות, אם כי החלטיות, על רקע מוטיב מוסיקלי המנוגן בכלי אלקטרוני חדש. היא

מניעה את ידיה ורגליה יותר מאשר את גבה, שנותר זקוף; ידיה נעות/נשלחות במעין גלים רכים, כענפים ברוח. היא נראית כמשתלבת עם הטבע. משפטיה התנועתיים זורמים בהרמוניה וללא הדגשים מיוחדים. המוסיקה משתנה לכלי אלקטרוני אחר, ודמות חדשה מוצגת לעינינו - "חזרזיר": תנועותיה של חזרזיר מאופיינות בחוסר שיווי משקל, תנועות המזכירות במעט ליצן עצוב בקרקס. כל הווייתה מקרינה חוסר ביטחון וילדותיות חסרת אונים. לדוגמה: חזרה שוב ושוב על אותו משפט תנועתי - הליכתה כשל תינוק הצועד את צעדיו הראשונים. כל גופה מוטה קדימה וברכיה נעולות כמעט. היא עולה על קצות הבהונות של רגל אחת, וידה נשלחת לפניו בניסיון לאזן את שיווי משקלה. הרגל השנייה דוחפת את הראשונה בשקע שמאחורי הברך, והיא מסתובבת ומשתטחת באופן מגוחך על הבמה. התנועה נראית כמו גול עצמי חוזר ונשנה. הכלי האלקטרוני משמש אילוסטרציה מדויקת לנפילותיה. במקביל, חבורת הזאטוטים והמנהיגה השלילית בראשם יוצרים מבנה של גוש בצד ימין של הבמה. הם מתנועעים כשגבם רוטט מצחוק למראה המגוחך של חזרזיר. ככל שגובר לעגם של האחרים, ביטחונה

ולתנועותיה איכויות תיאטרליות-קומיות. תלבושות הילדים נראו כאילו עברו תלאות רבות. לָבָנים - כיסויי חלציים הדומים לחיתול, ולָבָנות - וריאציות שונות של שמלות משוחררות. הבדים נצבעו בחום דומה לחול ונקרעו בגסות ללא עיבוד. הגזרות לא סימטריות ומשולבות בקשירות.

תיאור המחול

הריקוד נפתח בהתעוררות של ילדים המתמתחים להנאתם מצד אל צד. האור עולה לאיטו, כמו שמש המפציעה על יום חדש. תנועתם של הרקדנים נראית מאולתרת ונינוחה. הם מתגלגלים, מתמתחים ומשתעשעים. המוסיקה מנוגנת בכלי הקשה רכים ונשמעת כמו צדפים הנדחפים על ידי מים. הדמויות, שהיו פזורות/שכובות על הבמה, מתרוממות בהדרגה, ובין הילדים מתחילים להירקס כלאחר יד קשרי משחק ושעשוע: דפיקות על הרצפה והאזנה להן; האחד עושה תנועה -

העצמי של חזרזיר הולך ומתערער. לצדה נעה דמות המנהיגה החיובית התומכת בה, מעת לעת, בגופה, כבלימה לנפילותיה. המוסיקה משתנה למוסיקה תזזיתית הנשמעת כרחש זבובים, מנוגנת בצליל שעובד לקצב מהיר בסאמפלר (כלי אלקטרוני ממוחשב) על בסיס נגינת הצילו (שיפוע בהמשך). כל שבעת הרקדנים מתרוצצים על הבמה לכל הכיוונים במעין חיפוש היסטרי: ידיהם מושטות לפנים, רגליהם ישירות וכל גופם מוטה קדימה. מדי פעם אחד מהם יורד ומכה על הרצפה מעין תיפוף, נשכב על גבו, מתהפך והולך על ארבע, ושוב מתהפך על הגב וממשיך בריצתו. הם נדמים לחרקים שאיבדו שליטה, ופחד נכנס אל חייהם השלווים. שלושה רקדנים מזנקים לעבר כתפי הרקדנים האחרים בקפיצה חזיתית, ומתמקמים כשרגליהם חובקות את צוואר חבריהם. נוצרת חומה חזיתית ומלוכדת. המנהיגה החיובית נשארת מבודדת מהחבורה ומתקדמת לעברם כמתחננת, ובו-זמנית היא מנסה לזעזע את החומה ולהניא את הילדים מדרכם הפראית. החבורה נפתחת לרגע מתנועת החביקה, אבל בזה אחר זה הם נסגרים ברגע שהיא קרבה אליהם.

הרקדנים מאטים את ריצתם עד לקצב הליכה, שנראית כהליכה של חבורת עיוורים המגששת את דרכה באפלה, גופם נוטה קדימה וידיהם מושטות לפנים. הם נפגשים זוגות זוגות; אחד צונח, האחר מרים אותו, וחוזר חלילה, עד שכולם מתכנסים בפינה השמאלית המרוחקת של הבמה, פניהם לכיוון המנהיגה השלילית הנמצאת במרכז הבמה. הרטט של "רחש הזבובים" נבלע במוסיקת אדג'יו לטרי: כינור, קלרינט וצ'לו. הלחן מתוח, מעוגל ודרמטי, ותחושה של צער וערגה עולה ממנו. המנהיגה כמו מהפנטת אותם בתנועות עגולות ומדויקות ויוצרת קונוסים וספירלות בראש, בידיים ובאגן, כאשר ידיה עולות ויורדות במישור, כתנועת מנצח על תזמורת. הם נענים לתנועותיה, מחקים אותה ומתקדמים באלכסון בעקבותיה. מדי פעם נעצרים, ברכיהם כפופות, גבם רכון קדימה, ועושים מעין תנועה בראשם כשל כלבלב המובל על ידי אדונו. מתפתח קטע המורכב ממבנים מודולריים "פיסוליים" ומעבר מאחד לאחר, מבנים שהרקדנים יוצרים בגופם תוך שהם נתלים עליה ונאחזים בה. תנועות אלה מדגישות את תלותם בה. לדוגמה: שניים מהם נושאים אותה על גבם בהתקדמות על ארבע, ונוצרת מעין תהלוכת מלכה, אשר בסיומה הם נראים כמו ארבעה גורים היונקים מ"הזאבה הגדולה". בצד שמאל של מרכז הבמה נראות השתיים האחרות, יושבות ואוחזות זו בזו בתנועה רכה ומעורפלת. בסיום הפרק מתכנסים העדר והמנהיגה בצד ימין של מרכז הבמה, בישיבה דרוכה, כמוכנים לזינוק.

בבת אחת, קצב המוסיקה הופך לסטקטו [staccato], מנוגן בעוצמה בכלים אלקטרוניים. קצב זה חוזר על עצמו שוב ושוב בשינויים קלים. מתוך הישיבה הדרוכה מזנקת המנהיגה השלילית קדימה על ידיה שוב ושוב, בתנועה מנחת לעבר המנהיגה החיובית. זו נשארת ישובה במקומה וחוצצת בגופה בין המנהיגה השלילית לחזרזיר. כל בני החבורה מתחילים לקפץ בקפיצות מעוותות אחד על כתפי האחר. כולם יחד סוגרים במעגל חנק על המנהיגה החיובית, ומשליכים ומטלטלים אותה בחוזקה ביניהם בתוך המעגל. בסופו של דבר היא מצליחה להימלט. הבמה נמלאת ברקדנים המתנועעים כמו שבט של פראי-אדם תוקפניים ומפוחדים כאחד. הרקדנים חוזרים על משפט תנועת, המורכב מתנועות ראש של הנהון ושלילה ("כן, כן, לא, לא"), בשילוב משיכות כתפיים וקפיצות משונות. בשיאו של הקטע כולם עטים על השתיים, כל אחת מהן בצד אחר של הבמה, טורפים ידיים, ראש, כתפיים

ורגליים - כאילו נוגסים בהן. הרקדנים התוקפים רצים במעגל רחב על פני כל הבמה. שניים מהם נושאים את המנהיגה השלילית גבוה מעל ראשם, אוחזים בקרסוליה ובידיה כאילו היתה נשר ענק. הם מורידים אותה לכיוון המנהיגה החיובית וזו נופלת על גבה ונצמדת למנהיגה השלילית. הרקדנים שבים ומרימים את המנהיגה השלילית, כאשר המנהיגה החיובית נראית כאחווה בטלפיו של עוף דורס ומורמת יחד איתה; הם ממשיכים בריצתם, והמנהיגה החיובית ניתקת ונופלת ארצה מגובה רב. את הקטע מלווה מוסיקה שבטית וקצבית בתופי טימפני, הדומה לזו הנשמעת בתופי "טמטס" של שבט אפריקאי.

חזרזיר מתחננת על נפשה ומנסה להגן על המנהיגה החיובית, דופקת על גבותיהם באגרופים קטנים, אך לשווא. בשלב מסוים הם פונים לעברה ומתקיפים גם אותה. ככל שהולך קצב הריקוד ומתגבר, המוסיקה נחלשת עד שהיא נעלמת כליל ונכנס מוטיב קודם של המוסיקה המרשרשת, המזכירה את אותו רחש הנשמע כמו צדפים ומים. חזרזיר, הישובה בצד ימין של הבמה, נכנסת לווירציה של תנועות מפוחדות,

רפלקסיביות: היא מגינה על גופה בידיה וברגליה כחיה פצועה. היא יושבת על הבמה בצד ימין, ואילו המנהיגה החיובית, העומדת במרכז הבמה, שולחת אליה יד ארוכה כמנסה לעזור, נופלת ושוב קמה. ברקע מצביעים הפראים על המנהיגה החיובית ועל חזרזיר המפרפרות. הם גועים באקסטזה של צחוק חייתי וכל גופם רוטט בוויברציות המעוררות תחושה של רוע, ועל פניהם נמתח חיוך חשוף שיניים כמסכת ערפדים צמאי דם. הם יוצאים מהבמה ונעלמים. האור יורד לאיטו על המנהיגה החיובית וחזרזיר, שנותרות במרכז הבמה, תוך שהן ממשיכות את תנועתן עד לחושך מוחלט.

המוסיקה

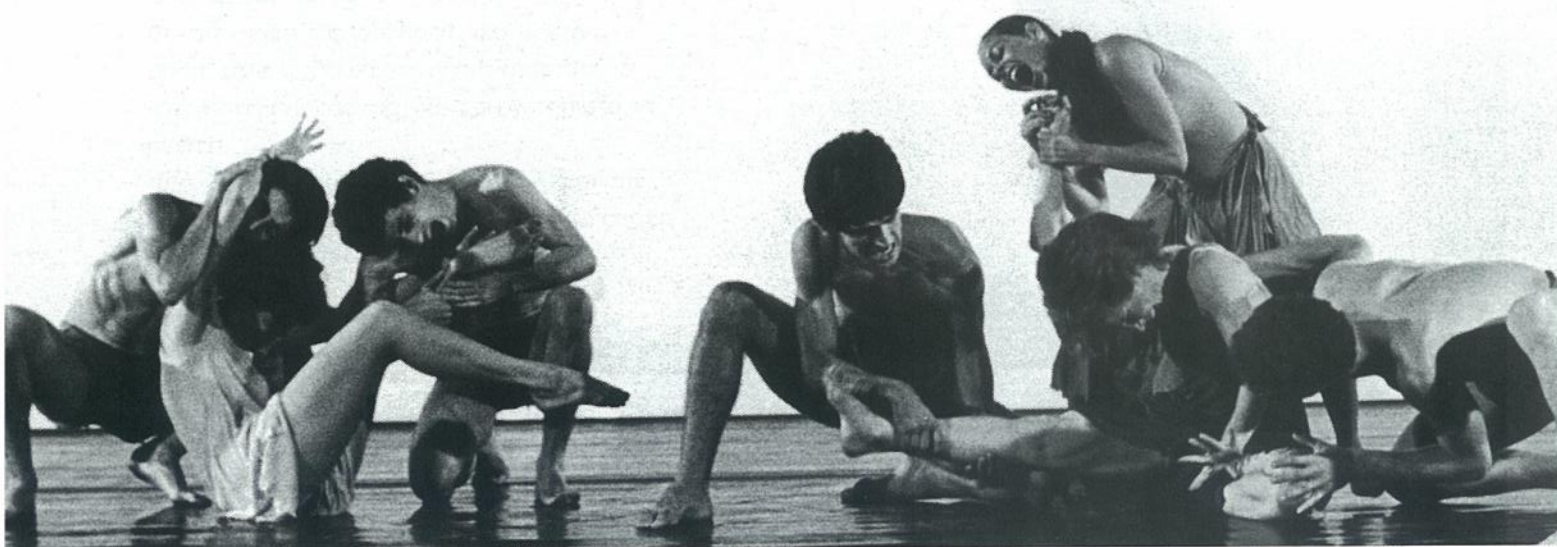
את המוסיקה כתבה במיוחד למחול המלחינה שוש רייזמן, בוגרת האקדמיה למוסיקה ומדעי הרוח באוניברסיטת תל-אביב, שהשתלמה בקומפוזיציה באנגליה ובארצות הברית. בתהליך היצירה נפגשו לעיתים קרובות. חלקתי עמה את רעיונותי, תחושותי ומחשבותי, והזמנתי אותה לצפות בחזרות עם רקדני להקת בת-שבע עוד לפני שנכתבה המוסיקה. בשיחותינו עמדתי על שני אלמנטים עיקריים: התוכני - הזיקה אל הסיפור, והתנועתי - מאפייני התנועה של כל דמות. חילקנו את הריקוד לפרקים והקצבנו זמן ומקצב לכל פרק. החלטנו יחד על מאפיינים מלודיים. הגדרנו סוג של מנגינה, מצלול ומוטיבים מוסיקליים, שאפיינו את הדמויות השונות. כאשר חלקים של הלחן היו מוכנים, התאמת מחדש את הכוריאוגרפיה והתנועות למוסיקה. לעיתים בחרתי לזרום עם הדינמיקה והקצב, ולעיתים דווקא נגדם, וכך, חוזר חלילה, עד להקלטה הסופית באולפן.

כלפי ילד זה באכזריות, עד כדי אלימות של ממש. אותו ילד, שנראה קצת חריג מהשאר, הוא לעיתים קרובות החכם מכולם, זה הרואה את הקבוצה מבחוץ. במבט לאחור אני רואה שלא יצרתי ביטוי חזק דיו למנהיגה החיובית, הן מהבחינה התנועתית, והן מהבחינה המוסיקלית. כאילו לא קיבלתי החלטה ברורה, מי היא ומה תפקידה בריקוד. כמו בכל אחד מאיתנו, גם בי הכוחות הבונים והכוחות ההרסניים משמשים בערבוביה. בניסיון הזה לנתח את הדברים בדיעבד, אני חושבת שהיה לי קשה לבטא את הטוב שבי, או להראות אותו מזווית מפוכחת. היה לי קל יותר להראות את האכזריות והרוע שהתקיימו ברקדנים-ילדים. בספרו של גולדינג, לעומת זאת, יש תיאור עמוק ונוגע ללב של המנהיג החיובי, ראלף, גם אם הוא לא הצליח לנטרל את רוע לבם ואכזריותם של הילדים האחרים.

את דמותו של סיימון לא שילבתי בדמויות המחול. ניתן לראות בסימון מעין דמות מקבילה לזו של הסופר עצמו. סיימון חוקר את

תהליך העבודה על המאמר הזה, שבו לראשונה אני מנתחת יצירה שלי, היה מרתק. בעצם, זהו ניסיון לתאר במילים כוריאוגרפיה שהתבססה על מילים; מעין תהליך מעגלי מן המילה הכתובה אל הפלסטיות הפיזית והחזותית של המחול ובחזרה אל המילה הכתובה. בתהליך הכתיבה חזרתי לאחור אל שלבי היצירה והרגשתי כאילו יצרתי את הריקוד אתמול. ההזדהות שלי עם הנושא שטיפלתי בו אז, ממשיכה ללוות אותי גם היום. האלימות ההולכת וגוברת בקרב ילדים ובני נוער, כהשתקפות של המצב בחברה כולה, היא אקטואלית, לצערי, היום, ממש כשם שהיתה אז.

רק בזכות השנים הרבות שעברו מאז, העזתי להתייחס לעבודה הזאת. הראייה המפוכחת, ממרחק הזמן וניסיון החיים, אפשרה לי לתאר את העבודה באופן כולל ואובייקטיבי יותר. מצאתי את עצמי בוחנת את הרעיונות ואת התחושות שעלו בי, מגלה הקשרים חדשים-ישנים ומנסה

האירועים ומגיע לגילוי שהרוע קיים בכל אחד מאיתנו. בראייה לאחור נדמה לי שאני, כדמות היוצרת, גילמתי בעצם את תפקידו של סיימון, ובכך העברתי את המסר שלי בריקוד: ראו, המפלצת בתוכנו והיא נכונה לשוב ולהתפרץ בכל זמן ומקום.

סופו של הספר הוא אופטימי כביכול: הילדים ניצלים מהאי. אלא שהקצין מגיע כאשר הילדים כבר נמצאים בשפל המדרגה האנושית. אפילו הסיום משרטט תמונה אירונית עגומה: האיש שבא להציל את הנותרים, קצין באניית קרב אשר משחק משחקי מלחמה בעצמו, אינו מצליח להבין את המשמעות העמוקה של האירועים שהתרחשו על האי.

להבין כיצד נברא מתוכי התוצר הסופי.

תוך כדי תיאור וניתוח תהליך היצירה "הקץ לתוס", התבררה לי מידת נאמנותו של המחול למקור השראתי, הספר "בעל זובב". וזאת, למרות שהאינטרפרטציה שלי מדגישה פעילות של חבורת ילדים, שהתרחשויותיה מתקיימות מעבר למקום ולזמן הספציפיים של ראלף, ג'ק, חרזיר, סיימון והילדים האחרים על אותו אי בודד.

כשיצרתי את הריקוד לא עסקתי בניתוח כל אחד מהמהלכים, כפי שתוארו במאמר זה. היצירה במלואה גובשה בי כמקשה אחת. עוד לפני יצירת הכוריאוגרפיה היו ברורים לי אווירת הריקוד, מהלך האירועים והתנועות שיאפיינו את הדמויות. מתוך השחזור של תהליך היצירה נדמה לי, שה"גרעין" ליצירה היה בתוכי, בזיכרונות ילדות חזקים שליוו אותי. באופן כלשהו, תמיד ידעתי שיום אחד אצור עבודה תנועתית על נושא "מלכת הכיתה" - על חוויית "המלכה החיובית", "המלכה השלילית" ו"הילד החריג", היוצא דופן. תסכולים ובעיות נפשיות של בני החברה, והיסחפות עדרית של הפרט, עשויים להביא לכך שינהגו